

'Liberaal, sociaal of klerikaal, bedriegers zijn 't allemaal'

'Waarom een boek over de Rapaille Partij? Het is een boek dat ik zelf zou willen lezen.' Deze verklaring van auteur Robin te Slaa is zonder twijfel het beste motief voor het schrijven van een boek. De schrijvers liefde voor het onderwerp straalt van iedere pagina van *De rapaille partijen. Antipolitieke sentimenten 1918-1931*.

De ondertitel is een belangrijke toevoeging, want Te Slaa schrijft over veel meer dan alleen de Rapaille partij en haar geestverwanten. Hij gaat onder andere ook uitgebreid in op de sentimenten rondom de invoering van het algemeen kiesrecht en de daarop volgende regeling tot bezoldiging van parlementariërs. Dan blijkt dat de verwijten

over zakkenvullende beroepspolitici van alle tijden zijn geweest. Zo citeert hij de liberaal Boudewijn Nietstrasz:

'Thans dreigen syndicaten van beroepspolitici, oppermachtige partijbesturen of partijbazen zich meester te maken van een monopolie in de bemoeiing met regeerings-aangelegenheden.' (pag. 22)

Voor onder andere verschillende groepen anarchisten was dat vooruitzicht een gruwel. Een doorn in het oog was vooral ook de zogenaamde stemplicht. Terecht merkt Te Slaa op dat deze term misleidend is. Iedere stemgerechtigde was verplicht zich te melden bij het stembureau, maar daarmee hield de verplichting op. Kiesgerechtigden waren niet gedwongen om een stem uit te brengen. Ook konden zij desgewenst een ongeldige of blanco stem uitbrengen. Binnen de kringen van anarchisten en kunstenaars groeide spoedig het verzet tegen de oprukkende invloed van de politiek en overheid.

Wat interessant is aan het boek van Te Slaa is zijn boeiende beschrijving van de verschillende opvattingen binnen de anarchistische stroming in Nederland en het alternatieve kunstenaarsmilieu dat daar tegen aanleunt.

De anarchisten en hun plaats binnen het politieke spectrum worden uitvoerig beschreven. De lezer wordt teruggevoerd naar de stakingen aan het begin van twintigste eeuw waarbij ook de anarchisten een belangrijke rol speelden. Een van de belangrijkste anarchistische voorgangers was Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Waar deze gewezen Lutherse dominee in de literatuur vaak wordt opgehemeld, beschrijft Te Slaa ook de keerzijde van zijn optreden en karakter. Dat komt vooral naar voren als de haat en nijd binnen en tussen de verschillende anarchistische en socialistische stromingen worden geïllustreerd. Na zijn dood wordt het anarchistisch

tijdschrift *De Vrije Socialist* gekaapt door zijn voormalige vertrouweling Gerhard Rijnders, de eigenaar van uitgeverij De Roode Bibliotheek, die ook niet vies is van auteursrechtschendingen en andere louche uitgevershandeltjes.

Rijders zou een grote rol gaan spelen in het protest tegen de opkomstplicht, door de anarchisten bijna structureel stemplicht genoemd, en het verkiesbaar stellen van Had-je-me-maar voor de Amsterdamse gemeenteraad. Hij omarmde het plan van een groep anarchisten om een schertskandidaat naar voren te schuiven om de 'stemplicht' te ridiculiseren.

Het idee deze Amsterdamse zwerver, die Cornelis de Gelder heette, als fopkandidaat te stellen kwam echter uit de kunstenaarskringen. Erich Wichman en zijn vrienden Anton Bakels en Henk Eikeboom vormden het comité van actie. Wat interessant is, is dat Te Slaa overtuigend aantoonde dat deze drie kunstenaars eigenlijk vanuit verschillende motieven tot deze actie komen. Wichman, een 'principeel alcoholist' die wordt gezien als een van de eerste fascistische in Nederland, was beïnvloed door de hegeliaanse denkbeelden van filosoof Gerard Bolland en de filosofie van Friedrich Nietzsche. Bakels was een dadaïst, een kunststroming die later door de nazi's als ontwaarde kunst zou worden aangemerkt en dichter Eikeboom vertegenwoordigde enkele anarchistische groepen rondom *De Vrije Socialist*.

Het boek rekent af met het idee dat Had-je-me-maar kandidaat was van de Rapaille Partij. De partij met die naam werd pas na de verkiezing van De Gelder opgericht en zou bovendien niet meer zijn dan een leeg papieren instituut van de drie kunstenaars. Te Slaa heeft geen aanwijzingen kunnen vinden dat deze anti-systeempartij ooit een organisatie en leden had. Dat laat onverlet dat de actie regelmatig de landelijke en regionale dagbladen en tijdschriften haalde. Die waren bijna unaniem negatief over de kandidatuur van wat zij noemden: wandelend luisoleum, zwervend insectarium, verzopen sujet of lustige vagebond.

Ondanks de kritiek brachten maar liefst ruim 14.000 Amsterdammers in april 1921 een stem uit op Had-je-me-maar en de nummer twee van de lijst Bertus Zuurbier. Beiden werden verkozen in de gemeenteraad. De

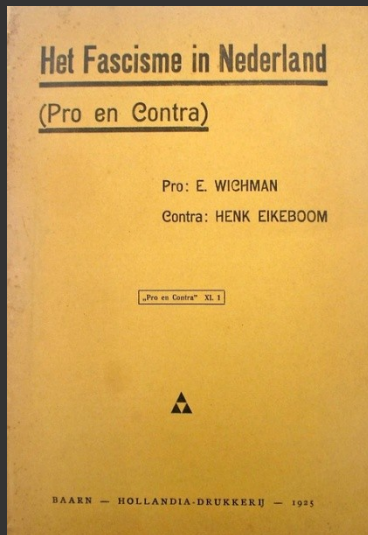
lijsttrekker heeft zijn zetel echter nooit ingenomen. Hij bedankte al voordat hij was benoemd. Zijn kandidaatstelling maakte hem een bekende Nederlander. De tragische figuur leed daar behoorlijk onder. De politie pakte hem steeds vaker op en nog voor de verkiezingen zat hij weer vast. Pas een jaar later kwam hij vrij. Niet alleen hijzelf, maar ook zijn zoon kwam in de problemen. Door een ruzie over de kandidatuur van zijn vader op het werk raakte hij zijn baan kwijt. De nummer twee op de lijst, Bertus Zuurbier, nam zijn raadszetel wel in. Op de kritiek van journalisten dat hij weinig inbreng leverde voor zijn beloning als raadslid, zou het raadslid hebben opgemerkt dat hij de bezoldiging verdiende door aanwezig te zijn. Mochten raadsleden voortaan per woord betaald krijgen 'dan zou hij praten tot hij er schor van werd en zelfs leren buikspreek om maar door te kunnen gaan'. (pag. 216)

Te Slaa concludeert op basis hiervan en andere voorbeelden in het boek:

'Zijn raadslidmaatschap was uiteindelijk weinig meer dan een ongegeneerd verdienmodel dat met anarchisme of protest tegen de niet-bestaande stemplicht weinig had te maken.'

De verkiezingsactie was dan ook niet onomstreden. Niet alleen veroordeelden de serieuze politieke partijen het gesol met de 'jammerlijke marionet'. Ook leidde de actie tot onenigheid binnen de anarchistische gelederen. Naast de morele kwestie uitten anarchistische tegenstanders ook grote bedenkingen tegen het principe van het kandidaatstellen van protestkandidaten.

De actie kwam op verschillende momenten tot in de regering en de Tweede Kamer aan de orde. De regering probeerde via wetgeving een herhaling van deze schertsvertoning te voorkomen. De voorstellen daartoe werden echter in de Kamer afgewezen. Na het succes in Amsterdam probeerden diverse groepen fopkandidaten in de Tweede Kamer en andere volksvertegenwoordigingen te krijgen. Behalve bij enkele lokale verkiezingen, waaronder die voor de gemeenteraad van Rotterdam, mislukten die initiatieven jammerlijk.

Het driemanschap Wichman, Bakels en Eikeboom viel na de verkiezingen in Amsterdam politiek inhoudelijk al snel uiteen. Illustratief hiervoor is de brochure in de Pro en Contra-serie waarin Wichman en Eikeboom de degens kruisten over het fascisme. Wichman had zich als fascist ontpopt. Hij was maar enkele jaren in dat milieu actief, want overleed in 1929 op 38-jarige leeftijd. Voor verzetsman Eikeboom begon in 1941 een jarenlange lijdensweg door verschillende Duitse concentratiekampen. Hij overleed door uitputting en mishandeling enkele dagen na Duitslands capitulatie. Bakels kwam ook al voor de oorlog in het verzet tegen het nationaalsocialisme

Het boek beschrijft en verklaart de gemeenschappelijke filosofische basis die de vrijage tussen de fascistisch georiënteerde Wichman en zijn anarchistische vrienden mogelijk maakte. Op zich is dat al een reden om deze publicatie te lezen.

Te Slaa is erin geslaagd de geschiedenis beeldend tot leven te brengen. Behalve het beschrijven van de opeenvolgende gebeurtenissen, verschillende personages en organisaties, zit de kracht van het boek ook in de vele voorbeelden en citaten. Wat mij betreft is het wachten op de verfilming. Ik zie de scènes met onsamenhangende redevoeringen op het Amstelveld, het gezwalk door de verpauperde buurten van Amsterdam, het optreden van Zuurbier in de gemeenteraad en bijeenkomsten van kunstenaars in de Uilenkelder in Utrecht al voor mij.

Robin te Slaa, De Rapaille partijen. Antipolitieke sentimenten 1918-1931
410 pag., Boom, Amsterdam, 2024